

De onlosmakelijke verbondenheid van het tijdelijke en het eeuwige; en: ontmaskering van de schijnlogika via de klank van de midwinterhoorn

H.J.M. Hermans

Graag maak ik gebruik van de gelegenheid die mij door de redactie geboden is om een weerwoord te schrijven op de kritiek zoals die in het voorafgaande artikel is gegeven op mijn boek 'Folklore als ingang tot algemeen menselijke ervaringen'. Ik zal mijn betoog op de volgende wijze indelen. Allereerst geef ik een korte historische schets van de betreffende studie en zal ik de essentie van het empirisch onderzoek weergeven. Daarna ga ik meer uitvoerig in op de kwaliteit van de grondpijler waarop de kritiek van Voskuil is gebaseerd, nl. de stelling van de historische relativiteit. Tenslotte zal ik aantonen dat in zijn polemische uiteenzetting een aantal tegenstrijdigheden voorkomen die laten zien dat er sprake is van een kritiek die in zichzelf verstrikt is geraakt.

1. Achtergrond van de studie

Het is inmiddels weer een tijd geleden (1965) dat ik geïnteresseerd raakte in de menselijke motivatie die een belangrijk studie-objekt is in mijn vakgebied. Daarbij spitste ik het onderzoek toe op twee motieven die vooral in de Amerikaanse literatuur een centrale plaats kregen toegewezen: het prestatiemotief en de faalangst¹. Het prestatiemotief werd omschreven als de tendens om te presteren, in de zin van excelleren, zowel in de ogen van zichzelf als van anderen. Mensen met een sterk ontwikkeld prestatiemotief worden o.a. gekenmerkt door een relatief hoog aspiratienivo, een drang tot maatschappelijke vooruitgang, een sterk op de toekomst gericht tijdsperspektief, een sterk doorzettingsvermogen en een neiging om onderbroken taken opnieuw op te nemen en te voltooien. De faalangst blijkt zich te manifesteren in twee vormen, de negatieve en de positieve faalangst. De negatieve vorm leidt tot een dysfunctioneren in taaksituaties die als belangrijk worden gezien (zoals examens, proefwerken, nieuwe en onverwachte situaties); de positieve vorm brengt de persoon in een optimale spanningstoestand waardoor hij

¹ De resultaten van deze studie zijn neergelegd in het proefschrift 'Motivatie en prestatie' (1967) en in het latere werk 'Prestatiemotief en faalangst in gezin en onderwijs' (1971).

in belangrijke en spannende situaties juist beter gaat functioneren dan normaal het geval is.

Om te komen tot een diagnostisch instrumentarium werden er twee psychologische tests ontwikkeld teneinde de sterkte van de betreffende motieven psychometrisch vast te stellen, een voor volwassenen en een voor kinderen². Bij het gebruik van deze tests in de praktijk en bij de toepassing in onderzoek rezen er twee problemen. Allereerst hadden ze – zoals alle tests van dit type – een statische inslag. Het was mogelijk om de sterkte van een motief te meten; het was evenwel moeilijk om het te veranderen. Mensen die bv. last hadden van een storende negatieve faalangst, stelden de vraag op welke wijze daar iets aan te doen was. Een loutere diagnostische vaststelling van de sterkte ervan bood een te zwakke basis om greep te krijgen op de kwestie van de veranderbaarheid van de motieven. Bovendien bestond het gevaar van het vastleggende karakter van de testuitslag. De persoon op wie deze betrekking had kon bevestigd worden in een negatieve opvatting omtrent zichzelf: ik ben nu eenmaal zo en niet anders. Ofschoon een dergelijk effect door de testkonstrukteur nooit bedoeld was, kwam het bij de praktische toepassing wel voor. Een tweede probleem lag in de beperkte waardenschaal die aan de betreffende tests ten grondslag lag. Ze zeiden iets over de prestaties op het vlak van studie en werk, maar lieten andere levensgebieden buiten beschouwing, zoals de wereld van het sociale, esthetische, politieke en religieuze (vergelijk de typologie van Spranger, 1950). Ook op die gebieden kan een mens tot min of meer goede verrichtingen komen en kan faalangst zich doen gelden.

Het probleem van de beperkte waardenschaal kwam extra scherp naar voren toen bleek dat volgens een landelijke steekproef in de loop der jaren het prestatiemotief zoals gemeten via de Prestatie Motivatie Test (PMT) een belangrijke verandering liet zien. Tussen 1968 en 1974 was er een duidelijke daling in de scores aanwijsbaar (Hermans, 1976). Er zijn sterke, empirisch ondersteunde aanwijzingen dat de sterkte van het prestatiemotief in deze periode landelijk is afgenomen (de veranderingen in de negatieve en positieve faalangst waren minder duidelijk). Daar moet onmiddellijk aan worden toegevoegd dat we niet weten of er sprake is van een daling of van een verschuiving. De daling is immers slechts zichtbaar op de gebieden werk en studie. Het is niet uitgesloten dat de interesse en de inzet in de richting van andere gebieden toeneemt. Een richtingsverschuiving kan echter niet worden waargenomen omdat de overige waarden niet in de betreffende tests gerepresenteerd waren.

Bovenstaande problemen en overwegingen leidden tot een fundamentele bezinning op de aard van het psychologisch onderzoek (Hermans,

² Bedoeld worden de Prestatie Motivatie Test (PMT) voor volwassenen en de prestatie Motivatie Test voor kinderen (PMT-k) (Hermans, 1968 en 1971).

1974; 1975) hetgeen uitliep op een eerste ontwerp van het zgn. zelf-onderzoek. In de theorie die hieraan ten grondslag lag, werd ruimte gecreëerd voor de ontwikkeling van de persoonlijkheid in de loop van de tijd. In deze onderzoeksvorm werd een diagnostische functie ingebouwd die gekombineerd werd met een procesbevorderende functie die onder meer gericht was op de oplossing van persoonlijkheidsproblemen. Tevens werd een verbreding van de waardenschaal nagestreefd door het stellen van een gevarieerde reeks van open vragen waarbij de persoon werd uitgenodigd om die zaken in het onderzoek te betrekken die hij van belang achtte voor nadere analyse. Daarbij werd ingespeeld op de zelfverantwoordelijkheid van de persoon in alle fasen van het onderzoek.

De persoon reflecteert aldus over uiteenlopende ervaringen die hij belangrijk vindt en op de onderlinge samenhang daartussen om vandaaruit zijn handelingen meer richting te geven. Deze ervaringen zijn individuele ervaringen die resulteren uit de interactie met de situatie. Wanneer de persoon in een andere situatie komt, verandert daarmee ook het gehalte van zijn ervaringen. De ervaringen zijn dus in hoge mate situatiegebonden. Het is deze situatie-afhankelijkheid die in de traditionele testpsychologie onvoldoende expliciet wordt gemaakt, vooral wanneer de test uitspraken doet over persoonlijkheidskenmerken waaraan een transsituatiele geldigheid wordt toegeschreven (zie Pervin, 1978, voor de controverse rond persoonlijke disposities, situationisme en interaktionisme in de persoonlijkheidsleer).

Bij het vergelijken van reeksen van zelfonderzoekingen van één persoon in de loop van de tijd, en van meerdere personen onderling rees de vraag in hoeverre er in al die individuele ervaringen aanwijsbare grondpatronen aanwezig waren. Gaat het werkelijk om ervaringen die zó individu-gebonden zijn dat er geen overeenkomsten te ontdekken zijn, of is het zo dat op een bepaald nivo van abstractie structuren herkenbaar zijn die in principe voor meerdere individuen gelden. Deze vraag werd verbreed door de mogelijkheid te veronderstellen van grondpatronen die niet alleen voor meerdere individuen gelden, maar ook voor meerdere groepen en zelfs voor meerdere kulturen. Deze vraag leidde tot een interesse in de affektieve betekenis van de midwinterhoorn, een instrument dat cultureel interessant is en een historische achtergrond heeft.

2. De kern van het onderzoek

Omdat de methode die ik in mijn studie heb toegepast in de eerste pagina's van Voskuil's bijdrage reeds globaal is omschreven, wil ik mij hier beperken tot de essentie van mijn boekje. Dit is nodig omdat in zijn bespreking een zwaar aksent wordt gelegd op de door hem verguisde groep van folkloristisch geïnteresseerde auteurs. Een aantal interpretaties van hen hebben in mijn boek een rol gespeeld die enkel begrepen

kan worden als de centrale bedoeling van mijn studie duidelijk is.

Die bedoeling – die in de inleiding van mijn boek is omschreven – kan ik hier slechts kort herhalen. De uitgangsvraag was: als verschillende mensen naar eenzelfde muzikaal produkt luisteren en zich daarin verplaatsen horen ze dan iets overeenkomstigs? Aangenomen dat de midwinterhoorn een patroon van gevoelens oproept, zijn er dan bepaalde konstanten aanwijsbaar in de verschillende gevoelspatronen van verschillende individuen en verschillende groepen (families). Zo ja, vertonen deze patronen een begrijpelijke samenhang met de folkloristische tradities waarvan de muziekfragmenten zijn afgeleid. Om kort te gaan: er bleek een grondpatroon aanwijsbaar, zowel in configuratie van gevoelens die door de midwinterhoorn en het paaslied werden opgeroepen alsook in de inhoud van de individuele ervaringen van de verschillende luisteraars (opvallende gebeurtenissen, belangrijke omstandigheden, relevante herinneringen e.d.). Deze bevindingen werden gezien als een empirische steun voor het bestaan van konstanten of onderliggende structuren in de gevoelens en in de inhoud van de daarmee verbonden ervaringen.

Wat was de functie van het folklore-gedeelte in mijn boek? Ik citeer letterlijk: 'Ten aanzien van de functie van het folkloristisch gedeelte in deze studie mag geen misverstand bestaan. De gegevens die ik ontleen aan de folkloristen zijn primair bedoeld om *richting* [onderstr. in de oorspr. publikatie] te geven aan het empirisch onderzoek. Op deze wijze draagt de beschrijving van de tradities bij tot de invulling van het begrip ervaringswijze [d.i. het patroon der gevoelens] dat als sleutel moet fungeren om toegang te krijgen tot de individuele ervaringen van de deelnemers aan het onderzoek. Aldus wordt geprobeerd een brug te slaan tussen algemene en individuele ervaringen. Op de achtergrond speelt ook de bedoeling om deze studie enig [sic] kultuur-historisch perspectief te geven. De vraag speelt hier: gaat het om algemene ervaringen die beperkt blijven tot de eigentijdse situatie of zijn ze geworteld in een verder liggend verleden? Veel hangt hier af van de reikwijdte die de interpretaties van de folkloristen hebben in de tijd. Zoals alle interpretaties zijn ook die van de folkloristen tijdgebonden en kultuurgebonden [!]. We stoten hier op een aantal beperkingen die in par. 4.7. verder worden aangegeven.' (p. 4)

Ik wil hier nadrukkelijk stellen dat mijn studie naar de betekenis van de midwinterhoorn is voortgekomen uit een eigen research-achtergrond, zoals ik in de eerste paragraaf geschetst heb. Het is nooit de bedoeling geweest om aan te tonen dat de geciteerde folkloristen 'gelijk hebben' of dat hun interpretaties 'juist zijn' of iets van die strekking. Zoals ik beschreven heb, heeft de betreffende folkloristische literatuur de functie gehad om te komen tot een nadere invulling van het gevoelspatroon waarmee het empirisch onderzoek in de verschillende luistergroepjes gestart werd. Verder werd (terecht) gewezen op de overeenkomst tussen

de resultaten van het empirisch onderzoek en de beschrijvingen van de folkloristen (p.3). Dit is iets *anders* dan het opzetten van een empirisch onderzoek ervan uitgaande dat de interpretaties van de folkloristen juist zijn.

Samenvattend: de kern van mijn onderzoek ligt in de vaststelling van grondpatronen en structurele kenmerken van ervaringen. De folkloristische literatuur heeft daarbij een functie bij de samenstelling van de reeks gevoelens, waarmee een empirisch onderzoek gestart kan worden. Achteraf zijn er vergelijkingen mogelijk tussen de resultaten van het onderzoek en de beschrijvingen van de folkloristen, met alle voorzichtigheid en reserves die men in acht dient te nemen bij het doen van generaliserende uitspraken (zie daarvoor par. 5.2 van mijn boek).

3. *De centrale pijler van de kritiek*

Waarop baseert nu Voskuil zijn kritiek? Alvorens zijn uitvoerige historische analyse van de midwinterhoorn te starten stelt hij drie vragen: 'wat is er precies over het midwinterhoornblazen bekend, welke gevoelswaarde heeft het voor de mensen die erbij betrokken zijn (geweest) in de loop van de geschiedenis voorzover dat uit die feiten valt af te leiden en hoe worden de feiten gebruikt in de literatuur waaraan Hermans zijn interpretatie ontleent.' (p. 8). De hierop volgende zin is essentieel voor zijn gedachtengang, vandaar dat ik hem cursiveer: '*De onderliggende gedachte is dat men aan het voortbestaan van de gevoelens waaruit het gebruik is voortgekomen alleen kan denken als het geestelijk klimaat waarin dat gebruik optreedt in de loop van de geschiedenis in essentie onveranderd is gebleven.*' (p. 8). Dit is de centrale pijler waarop al zijn volgende analyses rusten, analyses die aantonen dat het geestelijke klimaat aan voortdurende verandering en wisseling onderhevig is. Het is goed om het oog even te laten rusten op deze pijler. Als hij – als basis voor de erop gebaseerde kritiek – van goede kwaliteit is, dan hebben zijn argumenten een aanzienlijke kracht en verklaar ik mij schaakmat gezet. Als de pijler echter van inferieure kwaliteit is, dan is slechts een klein duwtje nodig om hem aan het wankelen te brengen met het gevolg dat het hele bouwsel in elkaar stort en slechts een puinhoop overblijft.

Na enige tijd naar de pijler gekeken te hebben, ben ik tot de konklusie gekomen dat de tweede mogelijkheid de juiste is en ik zal de argumentatie hiervoor uiteenzetten. Ik begin met te wijzen op drie voorbeelden van ontwikkelingen in de moderne 'cross-cultural psychology' die ik slechts kort zal aanstippen om daarna over te gaan tot een nadere inspektie van de pijler.

Reeds meer dan 20 jaar is een groep onderzoekers met Charles Osgood aan het hoofd op zoek naar affektieve betekenissen die transkultureel generaliseerbaar zijn. Hij maakt daarbij gebruik van de zgn. 'semantic

differential': bepaalde inhouden (bv. moeder, dief) worden via polair tegengestelde adjektieven beoordeeld en vervolgens aan faktor-analyse onderworpen. Zij hebben dit in meer dan 25 'language/culture communities' gedaan en vinden dat er telkens drie factoren zijn die de variantie in de affektieve beoordelingen verklaren: de dimensies goed-slecht (evaluation), sterk-zwak (potency) en snel-langzaam (activity) (zie Osgood, May en Miron, 1975). Tegen de achtergrond van een dergelijke semantische algemeenheid in de structuur van beoordelingen kan men de vraag stellen of alle individuen de beoordelingsdimensies op dezelfde wijze toepassen. Is de betekenis van goed en slecht voor de een hetzelfde als voor de ander? Het antwoord is neen. De algemene structuur sluit de individuele interpretatie niet uit en sluit ook niet uit dat er verschillen bestaan tussen landen en kulturen.

Het volgende voorbeeld geldt het werk van de psycholinguïst Chomsky (1972). Anders dan de leertheoretische benadering van Skinner verklaart hij de taalontwikkeling van het individu op grond van een 'innate deep structure model' dat wijst in de richting van aangeboren universele taalstructuren waarin invariante componenten gelegen zijn. Een dergelijke benaderingswijze sluit uiteraard niet uit dat er aan de oppervlakte linguïstische variaties konstateerbaar zijn die wijzen op individuele en kulturele verschillen.

Als derde voorbeeld wijs ik op het werk van een reeks onderzoekers (waaronder Ekman, Friesen en Ellsworth, 1972) die zich bezig houden met onderzoek naar de herkenning van emoties. Op zijn minst worden de volgende emoties via faciale expressie op akkurate wijze waargenomen in een gevarieerde reeks van transkulturele onderzoekingen: boosheid, walging, vrees, geluk, droefheid en verbazing. Het bestaan van een dergelijke invariantie zal niemand ervan weerhouden te erkennen dat elk individu zijn boosheid op de hem kenmerkende wijze uitdrukt of de boosheid van een ander op een eigen wijze interpreteert. Ook verschillen tussen kulturen in de expressie en in de herkenning van emoties worden door een dergelijke algemene structuur niet uitgesloten. Konstantie en variatie vertegenwoordigen verschillende nivo's van abstractie bij de benadering van fenomenen. (zie verder het Handbook of cross-cultural psychology onder redactie van Triandis en Lambert, 1980, voor andere voorbeelden van onderzoek naar het bestaan van 'universals').

Terug naar de pijler van Voskuil. Uitgaande van de geursiveerde stelling gaat hij ertoe over om via voorbeelden te laten zien dat het gebruik en de functie van de midwinterhoorn varieert in functie van verschillen in tijd en ruimte. Zo wijst hij o.a. op de verschillende wedergeboorten van het instrument, op de lokale en regionale eigenaardigheden, op verschillen aan weerszijde van de landsgrens en tracht hij aan te tonen dat oorspronkelijke gegevens in de loop van de tijd tot iets heel anders kunnen uitgroeien. Deze overdaad van informatie is

bedoeld om de historische relativiteit en variatie van de midwinterhoorn te demonstreren. Tevens zou deze informatie als functie moeten hebben om de door mij gevonden invariantie te ontcrachten. De vluchtigheid der gevoelens, waar hij voortdurend op wijst, zou aantonen dat er geen konstantie in de vorm van een grondstructuur kan bestaan. Voskuil maakt hier een grote vergissing. Deze bestaat hieruit dat hij ervan uitgaat dat konstantie en verandering elkaar uitsluiten. Hij blijkt blind te zijn voor het gegeven dat het bestaan van historische veranderingen het bestaan van konstanten niet wegneemt (zie bv. het strukturalisme van Lévi-Strauss). Hij definieert transkulturele of transhistorische algemeenheid en kulturele of historische bijzonderheid blijkens zijn gedachtengang als wederzijds uitsluitend. De twee alternatieven A en B worden door hem in een of-of relatie geplaatst, terwijl het om een en-en relatie gaat. Als er van wederzijdse uitsluiting sprake zou zijn dan zouden zijn argumenten hout snijden: het aantonen van B (relativiteit) zou leiden tot uitsluiting van A (konstantie). Het aantonen van de vluchtigheid en de wisselingen in de gevoelens zou dan het bestaan van konstantie en de mogelijkheid van een grondstructuur uitsluiten. Aangezien echter A en B elkaar niet uitsluiten, is de argumentatie voor de veranderlijkheid van affectieve betekenis geen steekhoudend argument tegen het bestaan van een grondpatroon. Dat grondpatroon is blijkbaar oproepbaar wanneer men uiteenlopende mensen en groepen (ook van verschillende landen) naar de midwinterhoorn laat luisteren. Met de stelling van de historische en kulturele variabiliteit op zich heb ik geen enkele moeite. Ik erken het bestaan ervan. Ook in mijn eigen studie heb ik gevonden dat leden van een familie onderlinge overeenkomsten vertonen die ze niet gemeenschappelijk hebben met leden van de andere families, terwijl er tevens een grondstructuur werd gevonden voor alle families. Ook hier geldt: wederzijdse implicatie en geen wederzijdse uitsluiting van konstantie en variatie. Het waren Kluckhohn en Murray (1955) die dit samengaan het meest treffend hebben verwoord: 'Every man is in certain respects

- a. like all other men
- b. like some other men
- c. like no other man' (p.53).

Omdat Voskuil uitgaat van de wederzijdse uitsluiting (zijn pijler) vertrekt hij van de verkeerde premisse en wordt zijn logika ontmaskerd als schijn-logika. Het euvel ligt reeds vervat in de titel van zijn artikel. Het tijdelijke is niet verwisselbaar met het eeuwige, beide zijn onlosmakelijk verbonden en impliceren elkaar. Zijn betoog is logisch gezien onhoudbaar. Historisch is het hoogstens interessant. Het geeft hier en daar voor de liefhebber zelfs pikante informatie.

Evenals Voskuil kan ik over het tweede punt van kritiek kort zijn (het 'recht' om een element uit zijn kontekst te lichten). Het is immers een voortvloeiende uit zijn basisstelling die in het voorafgaande als pijler is

gedefinieerd. Indien men wil weten of de klank van de midwinterhoorn een grondpatroon van gevoelens oproept dat invariant is, dan ligt het in de lijn om de kontekst te variëren. De resultaten wijzen dan uit in hoeverre er sprake is van konstantie. De gevolgde werkwijze ligt in het verlengde van de stelling van wederzijdse implicatie. Een belangrijk punt is uiteraard hoever men gaat met het abstraheren van de kontekst. Er moet een zinvol geheel overblijven. Ik meen dat gevonden te hebben in de twee betreffende muziekfragmenten zoals ze voorkomen op de betreffende LP. Uiteraard heb ik overwogen om ook de Twenten zelf de midwinterhoornklanken aan te bieden. Ik heb dit doelbewust niet gedaan omdat de bevolking in Twente op de hoogte is van tal van opvattingen rond de functie en de betekenis van het instrument. In die zin zijn ze vooringenomen en achtte ik het beter de muziek te presenteren aan mensen die geen kennis omtrent het instrument hadden zodat ze zich ongehinderd door traditionele opvattingen open konden stellen voor de muziek. Deze overweging heb ik beschreven in hoofdstuk 3 en ik beschouw dit als een verantwoording voor het besluit om de Twenten zelf niet in het empirisch deel van mijn onderzoek te betrekken. Uiteraard is het in principe mogelijk om hetzelfde onderzoek ook bij de Twenten zelf te doen, noodzakelijk is het niet. Het doel van mijn onderzoek was immers het opsporen van een grondpatroon, niet om te weten hoe een specifieke kulturele groep de hoornklanken ervaart.

4. Innerlijke strijdigheid van de kritiek

Omdat ik me in mijn weerwoord wil beperken tot de hoofdpunten van de kritiek ga ik niet in op de ondergeschikte punten erin, ook niet op de verschillende insinuaties die in de tekst voorkomen. Ik wil mijn reactie afronden door in te gaan op een centraal onderdeel van de kritiek, nl. de rol van de folkloristische literatuur. Ik ben nl. van mening dat mijn opponent te ver gaat met zijn kennelijke bezwaar *dat* deze literatuur in mijn werk is opgenomen. Het gaat er eerder om *hoe* het werk van de folkloristen in voortgezet wetenschappelijk onderzoek een rol kan spelen. De bedoelde auteurs worden door Voskuil uit mijn literatuurgedeelte gelicht en vervolgens aan de schandpaal genageld, waarbij vooral D.J. van der Ven het moet ontgelden. Ik voel me, noch vanuit de doelstelling van mijn boek, noch vanuit de aard van deze discussie geroepen om deze auteurs te gaan verdedigen. Ik wil slechts opmerken dat er grofweg drie antwoorden mogelijk zijn op de folkloristische literatuur in kwestie: a) de inzichten en interpretaties van de auteurs worden klakkeloos overgenomen en als waarheden geaksepteerd; b) hun bevindingen worden taboe verklaard en c) hun uitspraken kunnen zich in principe lenen tot kritisch wetenschappelijk onderzoek. Ik ben van mening dat Voskuil in zijn betoog over de schreef

gaat omdat hij mij alternatief a in de schoenen schuift, zelf vervalt in alternatief b, terwijl ik er blijk van heb gegeven alternatief c te prefereren. In het laatste geval worden de uitspraken van de folkloristen niet als één grauwe massa van de tafel geveegd, maar wordt de mogelijkheid open gelaten dat sommige van hun uitspraken suggesties geven voor voortgezet onderzoek en daarbij een inspirerende werking hebben. Ik beschouw de reactie van Voskuil als een emotionele die blijkbaar ten koste gaat van zijn onderscheidingsvermogen en van zijn gepretendeerde logika.

Op welke gronden kan men bezwaar aantekenen tegen de betreffende folkloristische literatuur? Zeker niet vanwege hun zoeken naar kulturele konstanten. Onderzoek naar 'universals' is (ook) een legitieme activiteit van gerespecteerde, hedendaagse stromingen in de 'cross-cultural psychology' (zie o.a. het werk van Chomsky, Osgood en Piaget; zie ook Lonner, 1980, voor een overzicht). Wel ben ik het met Voskuil eens dat de folkloristen weinig hebben gedaan aan de feitelijke grondslag van hun beweringen, ofschoon ik dit probleem reeds in mijn boek gesteld heb (p. 51). Vandaar de wenselijkheid om de uitspraken van de folkloristen aan nader empirisch onderzoek te onderwerpen. Dit kan echter nooit plaatsvinden als men de folkloristische literatuur taboeïseert. Het is hier dat zich de interne tegenstrijdigheid van Voskuil's kritiek openbaart. Hij werpt de bedoelde auteurs enerzijds het ontbreken van een feitelijke grondslag voor de voeten; anderzijds snijdt hij de pas af voor onderzoek dat zou kunnen leiden tot bevestiging of verwerping van sommige van hun inzichten via het verzamelen van empirisch feitenmateriaal. Het lijkt erop dat het niet waar mag zijn . . .

Een tweede tegenstrijdigheid in het artikel van Voskuil heeft eveneens te maken met zijn afwijzing van de groep folkloristen. Hij fulmineert tegen hun interpretaties en tegen hun nalatigheid van bronvermelding. Als antiklimax geef ik slechts één voorbeeld van de interpretatiekunst van Voskuil zelf waarbij ik hem letterlijk citeer: 'Het gevoel tekort te komen of tekort gedaan te worden dat in de jaren zestig en zeventig voor zoveel mensen een steeds belangrijker plaats gaat innemen tussen de andere luxe-verlangens waarmee men de tijd tracht dood te slaan (en dat zich in dit geval uit als rancune tegen de randstad), geeft het bovendien (en niet alleen in Twente) iets benepens . . .' etc. (p. 33). Een interpretatiekunst die D.J. van der Ven hem niet zou verbeteren. Positiever gezegd: een interessante aanzet voor het zoeken naar een feitelijke grondslag.

Samenvattend: Het betoog van mijn opponent heeft hoogstens waarde als een historische bijdrage in de studies rond de midwinterhoorn. Als argumentatie tegen mijn onderzoek en de resultaten ervan gaat hij uit van de verkeerde premisse, zodat er sprake is van schijnlogika. Bovendien lijdt zijn betoogtrant aan ernstige innerlijke tegenstrijdigheden, zodat het gaat om een kritiek die zich op pijnlijke wijze in de eigen staart bijt.

Zusammenfassung

In seiner Antwort auf die Kritik im vorigen Artikel wirft Hermans seinem Opponenten Voskuil vor, dieser sei blind für die Tatsache, dass historische Veränderungen das Faktum der Kontinuität nicht ausschliessen. Deswegen sei Voskuils Logik eine Scheinlogik. Aus demselben Grund hält er die Suche nach Konstanten in der von Voskuil als unzuverlässig betrachteten, volkskundlichen Literatur für durchaus legitim, auch wenn man die Tatsachen, auf denen die darin geäusserten Behauptungen basieren, nicht als sichere Basis anerkennen kann.

Literatuur

- Chomsky, N. *Language and mind*, enlarged ed. New York 1972.
- Ekman, P., Friesen, W.V. & Ellsworth, P. *Emotions in the human face: guidelines for research and an integration of findings*. New York 1972.
- Hermans, H.J.M. *Motivatie en prestatie*. Amsterdam 1967.
- Hermans, H.J.M. *Handleiding bij de Prestatie Motivatie Test (PMT)*. Amsterdam 1968.
- Hermans, H.J.M. *Prestatiemotief en faalangst in gezin en onderwijs; teven handleiding bij de Prestatie Motivatie Test voor kinderen (PMT-k)*. Amsterdam 1971.
- Hermans, H.J.M. *Waardegebieden en hun ontwikkeling; theorie en methode van zelfconfrontatie*. Amsterdam 1974.
- Hermans, H.J.M. *Gaat de unieke persoon in de psychologie onder? De relatie tussen psycholoog en persoon vanuit het perspectief van een tweerichtingstheorie*. Amsterdam 1975.
- Hermans, H.J.M. *Handleiding bij de Prestatie Motivatie Test (PMT), hernormering*. Amsterdam 1976.
- Hermans, H.J.M. *Folklore als ingang tot algemeen menselijke ervaringen; gescheidenheid en eenheid tussen persoon en omgeving*. Lisse 1980.
- Kluckhohn, C., & Murray, H.A. *Personality formation: the determinants*. [In:] C. Kluckhohn, H.A. Murray en D.M. Schneider. *Personality in nature, society and culture*. New York 1955, p. 53-67.
- Lonner, W.J. *The search for psychological universals*. [In:] H.C. Triandis & W.W. Lambert. *Handbook of cross-cultural psychology*, Vol. I. Boston 1980, p. 143-204.
- Osgood, C.E., May, W.H. & Miron, M.S. *Cross-cultural universals of affective meaning*. Urbana, Ill. 1975.
- Pervin, L.A. *Current controversies and issues in personality*. New York 1978.
- Spranger, E. *Lebensformen: Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit*. 2. Abschnitt: die Idealen Grundtypen der Individualität. Tübingen 1950.
- Triandis, H.C. & Lambert, W.W. *Handbook of cross-cultural psychology*. 6 volumes. Boston 1980.